

EL MITES CLÀSSICS PRENEN VIDA

Els antics déus encara caminen entre nosaltres. Només cal aprendre a mirar per poder veure'ls

PRESENTACIÓ

En aquesta segona part de l'assignatura viatjarem a les nostres arrels culturals i literàries a través del fascinant món dels mites grecollatins, i descobrirem com continuen presents en el paisatge i l'art de la nostra ciutat.

A través de la llengua grega, la lectura de petits fragments i la reinterpretació d'històries mítiques, comprovarem com aquest relats encara continuen vius avui i com han influït en la literatura, l'art, la llengua i la cultura contemporània.

Primer aprendrem les bases de l'alfabet grec i la transcripció de paraules, llegirem i comentarem alguns fragments en grec clàssic amb suport; cercarem en els mites o textos paraules d'origen grec que formen part del nostre vocabulari actual i, finalment farem reinterpretacions personals en podcasts o vídeos per fer una antologia de textos.

Com a punt final, farem una activitat pràctica: *Una plaça divina*. Dins d'un espai emblemàtic de Barcelona, descobrirem com la frenètica vida actual i la mirada serena del passat s'uneixen en un punt concret ple d'història i dinamisme. També descobrirem la divinitat grega que protegeix la ciutat.

Aquesta mirada sobre el patrimoni ens farà reflexionar sobre per què la societat contemporània continua utilitzant símbols i mites clàssics? Com els mites ens ajuden a comunicar valors i identitats col·lectives? De quina manera les manifestacions artístiques del carrer mantenen viva la memòria cultural del nostre passat

OBJECTIU GENERAL

Descobrir com els mites grecollatins conviuen en la cultura actual a través de la llengua, l'art i el patrimoni de la nostra ciutat, reinterpretant-lo amb un llenguatge audiovisual propi.

El *protoindoeuropeu* seria, doncs el nucli comú del qual s'han expandit les principals branques lingüístiques indoeuropees com ara:

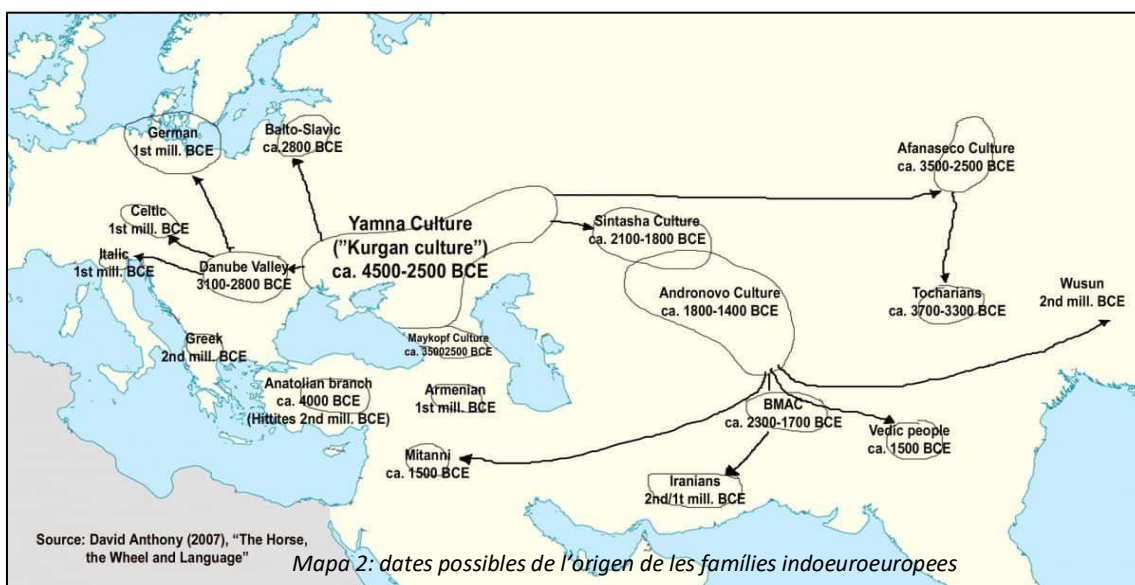
- Hel·lènica (→grec);
- Itàlica (llatí (→català, castellà, francès, italià...);
- Germànica (→alemany, anglès, neerlandès);
- Cèltica (→Gal·lès, gaèlic);
- Eslava (→rus, polonès);
- Indoiranica (→sànskrit, persa);
- Bàltica (→lituà, letó)

Totes aquestes llengües conserven una arrel comuna molt antiga, que ens ajuda a entendre per què moltes paraules s'assemblen encara avui, malgrat els mil·lenis de distància.

Com es van expandir les diferents famílies lingüístiques?

Quan els grups humans que vivien pel sud de l'actual Ucraïna i el nord del Caucas van començar a expandir-se cap el 3.000 aC³, també es va fragmentar la seva llengua i es va anant transformant i adaptant als nous territoris.

Llengua	Forma	Observacions
Català	divendres	Del llatí <i>dies Veneris</i>
Castellà	viernes	Idem, via llatí vulgar
Portuguès	sexta-feira	Literalement "sisena fira", sistema portuguès de numeració dels dies
Gallec	venres	Variant romànica
Italià	venerdì	Directe del llatí
Francès	vendredi	Idem
Romanès	vineri	Idem
Occità	divendres	Molt proper al català
Anglès	Friday	De <i>Frigg's day</i> , deessa germànica assimilada a Venus
Alemany	Freitag	Literalement "dia de Freya" (equivalent a Venus)
Neerlandès	vrijdag	Idem
Suec	fredag	Idem
Danès	fredag	Idem
Noruec	fredag	Idem
Islandès	frídagur	Literalement "dia del dejuni", diferent evolució
Irlandès (gaèlic)	Aoine	D'origen celta, no del llatí
Escocès gaèlic	Dihaoine	Relacionat amb l'irlandès
Gal·lès	Dydd Gwener	Literalement "dia de Gwener" (Venus)
Basc	ostirala	D'origen propi, no indoeuropeu
Finès	perjantai	D'origen propi, no indoeuropeu
Estonià	reede	D'origen propi
Hongarès	péntek	D'origen uràlic
Polonès	piątek	Literalement "cinquè dia"
Txec	pátek	Idem
Eslovac	piatok	Idem
Rus	пятница (pyatnitsa)	"Cinquè dia"
Ucrainès	п'ятниця (p'iatnytsia)	Idem
Bielorús	пятніца (pyatnitsa)	Idem
Búlgar	петък (petak)	Idem
Macedoni	петок (petok)	Idem
Serbi	петак (petak)	Idem
Croat	petak	Idem
Bosnià	petak	Idem

³ David Anthony, *The Horse, the Wheel and Language* (2007)

Aquest desplaçament va durar molt segles donant lloc a les grans branques lingüístiques ja conegudes:

Branca lingüística	Direcció de l'expansió	Zones on es van establir	Exemples de llengües actuals
Hel·lènica	Sud	Grècia i illes de l'Egeu	Grec
Itàlica	Sud-oest	Península Itàlica	Llatí → català, castellà, francès...
Germànica	Nord-oest	Alemanya, Escandinàvia	Alemanys, anglès, suec...
Cèltica	Oest	Illes Britàniques, França antiga	Gal·lès, gaèlic, bretó
Bàltica	Nord-est	Lituània, Letònia	Lituà, letó
Eslava	Est	Europa oriental i Balcans	Rus, polonès, txec, croat
Indoirànica	Sud-est	Iran, Índia, Pakistan	Persa, sànscrit, hindi...
Anatòlica (desapareguda)	Sud	Anatòlia (actual Turquia)	Hitita
Toquària (desapareguda)	Est	Àsia central (Xinjiang)	—

El moviment d'aquest pobles indoeuropeus segurament va ser degut a canvis climàtics, a una cultura nòmada i ramadera i per motius d'expansió territorial i guerres. A mesura que arribaven a noves terres s'hi barrejaven amb altres pobles i, així les seves llengües evolucionaven i canviaven.

EL DESENVOLUPAMENT DEL GREC

Els primers pobles grecs

Durant l'expansió dels pobles indoeuropeus, cap al 2000 aC, alguns d'aquests grups humans – aqueus, jonis, eolis i doris – es va dirigir cap el sud de la península Balcànica i les illes de l'Egeu. Allà es van barrejar amb els habitants del territori i van formar una nova cultura.

D'aquest moviment en va néixer la branca hel·lènica, d'on prové la llengua grega, una de les més antigues d'Europa i que encara es parla avui.

Les primeres manifestacions del grec: el lineal B

Els primers grecs que van utilitzar l'escriptura van ser els micenis, establerts al Peloponès. Feien servir una sistema nomenat Lineal B, una adaptació de l'escriptura minoica de Creta. Escrivien sobre taules d'argila; aquests manifestacions escrites són el testimoni més antic de la llengua grega (segle XVI aC), que ja és pot considerar una plenament indoeuropea.

L'Edat Fosca i el naixement de l'alfabet grec

Cap el 1200 aC, al final de l'Edat de Bronze, va desaparèixer la civilització micènica. Les causes d'aquesta desaparició no són del tot clares, però els historiadors consideren que hi van intervenir diferents factors: conflictes interns dins de les ciutats (Micenes, Tirint, Pilos); invasió dels doris, també pobles d'origen indoeuropeu que provenien del nord; crisi econòmica i comercial que van debilitar els regnes; i catàstrofes naturals com terratrèmols i canvis climàtics.

Després d'aquesta crisi, l'Hèl·lade va entrar en un període conegut com l'Edat Fosca (1200-800 aC), durant la qual va desaparèixer l'escriptura i moltes estructures polítiques i comercials.

To i això, la llengua grega va sobreviure oralment per poder ressorgir, segles més tard, amb el naixement de l'alfabet grec i la poesia homèrica.

L'alfabet grec

Aquest és l'alfabet grec clàssic utilitzat a l'antiguitat. Els grecs van ser els primers a introduir les vocals en un alfabet, i del seu sistema deriva el nostre alfabet llatí derivat dels etruscs.

Majúscula	Minúscula	Nom	Pronúncia aproximada
A	α	Alfa	a (com a pare)
B	β	Beta	b (com a bar)
Γ	γ	Gamma	g suau (entre g i y segons la vocal)
Δ	δ	Delta	d (com a dia)
E	ε	Èpsilon	e breu (com a bé)
Z	ζ	Dzeta	ds / z (com a dzeta)
H	η	Eta	e llarga (com a ee tancada)
Θ	θ	Theta	th (com a th anglès de think)
I	ι	Iota	i (com a vi)
K	κ	Kappa	k (com a casa)
Λ	λ	Lambda	l (com a llengua)
M	μ	Mi	m
N	ν	Ni	n
Ξ	ξ	Xi	ks (com a taxi)
O	ο	Òmicron	o breu (com a cos)
Π	π	Pi	p (com a poma)
P	ρ	Rho	r (una mica aspirada al començament)
Σ	σ / ς	Sigma	s (ς s'usa al final de paraula)
T	τ	Tau	t (com a terra)
Υ	υ	Ípsilon	u tancada (entre i i u)
Φ	φ	Phi	ph (com a f aspirada)
X	χ	Khi	kh (com una j suau catalana)
Ψ	ψ	Psi	ps (com a psicologia)
Ω	ω	Omega	o llarga (com a óo tancada)

ACTIVITATS

Objectiu: comprendre com la llengua grega es va desenvolupar a partir de l'indoeuropeu; de l'expansió humana pel territori de l'Hèl·lade i el sorgiment del grec clàssic.

Competències: C1, C2, C4, C5 i C6

1. Creació del propi mapa lingüístic

Observant els mapes:

- a. Localitza la zona d'origen dels pobles **protoindoeuropeus** (prop del mar Negre i el Caucas).
- b. Amb llapis de colors o digitalment, dibuixa les **fletxes d'expansió** principals:
 - Branca **hel·lènica** (sud, cap a Grècia)
 - Branca **itàlica** (sud-oest, cap a Itàlia)
 - Branca **indoirànica** (sud-est, cap a l'Índia i Pèrsia)
- c. Escribeu al costat de cada fletxa la llengua moderna que es deriva actualment (pots utilitzar una llegenda de colors per diferenciar cada branca)

2. Relaciona

- a. Uneix cada branca amb la seva zona d'expansió:

Branca lingüística	Zona d'expansió	Llengües actuals
Hel·lènica	Sud (Grècia)	Grec
Itàlica	Sud-oest (Itàlia)	Llatí → català, castellà...
Germànica	Nord-oest (Europa central i Escandinàvia)	Alemanys, anglès...
Cèltica	Oest (Illes Britàniques, França antiga)	Gal·lès, gaèlic...
Eslava	Est (Europa oriental)	Rus, polonès...
Indoirànica	Sud-est (Iran, Índia)	Persa, hindi...

3. Raona i explica

- D'on provenien els primers pobles indoeuropeus?
- Quines zones van ocupar els grecs i els llatins?
- Per què tantes llengües diferents tenen paraules semblants?
- Creus que les llengües continuen canviant avui? Dona'n un exemple.

4. Crea el teu arbre de les llengües

- Dibuixa un arbre amb l'arrel "*Protoindoeuropeu*".
- Fes *branques* per a cada família lingüística.
- Escriu a les fulles dues *llengües actuals* de cada branca.

5. Sobre els primers pobles grecs:

- Quins pobles indoeuropeus van arribar a Grècia cap el 2000 aC?
- Què vol dir que el grec és una *llengua indoeuropea*?
- Quina relació hi ha entre els micenis i el Lineal B?
- Per què aquest sistema d'escriptura és tan important per als historiadors?

6. Sobre la desaparició dels micenis:

- Quines van ser les possibles causes de la seva desaparició?
- Quines van ser les conseqüències per la llengua?
- Com pot sobreviure una llengua sense escriptura?

7. Practiquem l'alfabet grec

- Copia 10 vegades cadascuna de les 24 lletres (majúscules i minúscules) de l'alfabet grec.
- En el full d'activitats escriu el teu nom i cognom en grec.
- A continuació tens una llista de paraules gregues antigues:
 - Escriu, a la segona columna, la transcripció al nostre alfabet (llatí);
 - A la tercera columna, escriu una paraula catalana, castellana o anglesa que s'hi assembla o que en derivi
 - A la quarta columna, indica el significat o amb quin concepte està vinculat.

Recorda: α α · β β · γ γ · δ δ · ε ε · ζ ζ · η η (llarga) · θ θ · ι ι · κ κ · λ λ · μ μ · ν ν · ξ ξ · ο ο · π π · ρ ρ · σ σ / ς ς · τ τ · υ υ · φ φ · χ χ (ca) · ψ ψ · ω ω (llarga) ς és la **sigma final** (al final de paraula) → s.

Paraula grega	Transcripció	Paraula semblant / Equivalent	Significat o relació
λόγος	lógos	lògica / logopèdia	paraula, raó
ΖΕΥΣ			
δημοκρατία			
ΑΠΟΛΛΩΝ			
μῦθος			
ΗΡΑ			
θεραπεία			
ΑΦΡΟΔΙΤΗ			
καρδία			
ΕΡΜΗΣ			
ψυχή			
ΣΩΚΡΑΤΗΣ			
ἄνθρωπος			
ΠΛΑΤΩΝ			
γλῶσσα			
ΑΘΗΝΑΙ			
ἄγγελον			
ΕΛΕΝΗ			
βιβλίον			
ΘΑΛΑΤΤΑ			
ἐλευθερία			
ΚΑΛΥΨΩ			
ὀφθαλμός			
ΕΛΛΑΣ			
ρίζα			
ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ			

Reflexió final

- Quines paraules t'han resultat més fàcils de reconèixer?
- Quin tipus de paraules provenen més sovint del grec (noms de déus, conceptes científics, sentiments...)?
- Què ens diu aquesta activitat sobre la influència del grec en les llengües modernes?

Rúbrica

	PES	AE	AN	AS	NA
1. Comprensió històrica i geogràfica (C1, C4)	25%	Localitza amb precisió les rutes d'expansió indoeuropees i explica amb claredat el procés de formació del grec dins la branca hel·lènica. Argumenta les relacions amb altres llengües.	Identifica correctament l'origen indoeuropeu i reconeix la branca hel·lènica amb explicacions generals.	Mostra una comprensió parcial de l'expansió o confon algunes branques.	No comprèn ni situa correctament l'origen del grec ni les branques lingüístiques.
2. Interpretació i anàlisi de fonts i mapes (C4, C5)		Analitza mapes amb autonomia i crea un mapa lingüístic complet amb llegenda, fletxes i llengües modernes.	Representa correctament les branques principals i mostra comprensió del mapa.	El mapa és poc complet o presenta errors de localització.	No identifica correctament les zones ni les branques.
3. Coneixement lingüístic i alfabet grec (C2)	35%	Transcriu amb precisió totes les paraules gregues, identifica els sons i reconeix les relacions amb el català o altres llengües.	Fa la major part de les transcripcions correctament i reconeix paraules familiars.	Presenta errors en la transcripció o identifica poques paraules derivades.	No domina la correspondència entre alfabets ni identifica paraules conegudes.
4. Producció personal (C6)		Crea un arbre lingüístic clar, coherent i visual; escriu el seu nom en grec correctament i mostra creativitat en la presentació.	Completa les activitats amb organització i claredat; mostra esforç i precisió.	L'activitat està inacabada o presenta poca cura formal.	No compleix les tasques proposades o no mostra comprensió.
5. Raonament i reflexió (C1, C4, C6)	30%	Raona de manera crítica sobre l'evolució de les llengües, la supervivència del grec i la influència en la cultura moderna.	Ofereix reflexions correctes però poc profundes o poc justificades.	Respon breument, amb idees generals però sense argumentar.	No mostra comprensió ni reflexió personal.
6. Valors culturals i patrimonials (C1, C5)		Valora el grec com a patrimoni cultural viu i estableix vincles amb la llengua i cultura actuals.	Reconeix la importància del grec en la cultura europea.	Mostra interès parcial o confon conceptes culturals.	No reconeix la importància del patrimoni grec.
7. Expressió escrita i presentació	10%	Escriu amb correcció, organitza bé les idees i utilitza vocabulari específic (indoeuropeu, micènic, hel·lènic, alfabet, ètim).	Presenta un text clar amb alguns errors menors.	Expressió senzilla i poc organitzada; errors recurrents.	Text intel·ligible o molt incomplet.